

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ДИСКУСІЇ
Діалогової Платформи
«ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ: СПРОБА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ»
(Львів, 13-14 грудня 2024 року)

Документ підготовлено за підтримки проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду» за результатами Діалогової платформи «Єдність судової практики: спроба переосмислення» (13-14 грудня 2024 р.).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС ВС – Касаційний адміністративний суд Верховного Суду

КГС ВС – Касаційний господарський суд Верховного Суду

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду

КРЕС – Консультативна рада європейських суддів

КЦС ВС – Касаційний цивільний суд Верховного Суду

Пленум ВС – Пленум Верховного Суду

Вступ

1. 13 та 14 грудня 2025 року у Львові відбулась Діалогова платформа «Єдність судової практики: спроба переосмислення». Захід був організований Верховним Судом спільно з Українським католицьким університетом, Відділом програм співробітництва Ради Європи в рамках [проєкту «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду»](#), Програмою підтримки ОБСЄ для України в рамках проєкту «Підтримка Верховного Суду та вищих судів у реалізації судової реформи та забезпеченні доступу до правосуддя в умовах війни».
2. У заході, присвяченому цьому питанню, взяли участь судді Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, судів першої та апеляційної інстанцій, науковці, адвокати, міжнародні експерти, юристи-практики та студенти.
3. Спектр різноманітних питань, які охоплює проблематика єдності судової практики, зумовив диференціацію їх обговорення в рамках різних панелей. Деякі з них були орієнтовані на висвітлення світоглядних аспектів і значення єдності судової практики для сталості розвитку українського суспільства. Інші фокусували увагу на ефективності передбачених законодавством інструментів забезпечення єдності судової практики, а також проблемах їх практичного застосування.
4. Учасниками та спікерами Платформи стали судді Верховного Суду, представники юридичного бізнесу та наукової спільноти. Їх виступи та рефлексії на них засвідчили різну, часто полярну оцінку стану забезпечення єдності судової практики, якості відповідного законодавчого регулювання та практики його реалізації. Полярність у поглядах очевидно корелювалася з професійною сферою спікера (суд/адвокатська практика/наукова діяльність).
5. За результатами участі у вказаній дискусії щодо єдності судової практики в Україні в рамках проєкту Ради Європи «Підтримка функціонування правосуддя в умовах війни та після війни в Україні» національними експертами Ради Європи підготовлено цей стислий виклад дискусії. Його співавторами є: Оксана Хотинська-Нор – завідувачка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова правління Громадської організації «Аналітично-просвітницький центр «Стале Правосуддя», докторка юридичних наук, професорка, заслужений юрист України; Андрій Нижний – суддя у 2014-2020рр., радник Голови Верховної Ради України, адвокат та партнер Hillmont Partners, член правління Громадської організації «Аналітично-просвітницький центр «Стале Правосуддя», кандидат юридичних наук, заслужений юрист України.
6. Загалом учасники дискусії позитивно оцінили діяльність ВС у напрямку забезпечення єдності судової практики, відзначивши його прогрес та ефективність інструментів, які з'явилися у 2017 році, а саме розгляд справ палатами, об'єднаними палатами та ВП ВС.
7. Водночас, було констатовано ряд проблем у цьому напрямку, включаючи досить часті відступи від раніше сформульованих висновків ВС щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, що переважно зумовлено саме потребою узгодження судової практики, а не зміною суспільних відносин чи іншими об'єктивними причинами.
8. **Жодна з позицій, викладена в цьому документі, не обов'язково співпадає із позицією Ради Європи і не може розглядатися як така, що визначає наперед будь-яке рішення, яке може бути прийняте компетентними моніторинговими або консультативними органами Ради Європи, включаючи Європейський суд з прав людини та Комітет міністрів.**

Короткий огляд ключових позицій

9. На початку заходу, **Голова ВС Станіслав Кравченко** зауважив щодо складних умов воєнного стану, в яких функціонує українське суспільство загалом, і суди зокрема. Проте євроінтеграційний процес України потребує особливої уваги до верховенства права та дотримання прав людини в державі. Незважаючи на війну, судова система на чолі з ВС не припинила виконувати свою функцію. Забезпечуючи спадковість у розвитку

здобутків Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів¹, ВС намагається їх переосмислити та запропонувати нові, прогресивні позиції, які відповідатимуть вимогам сьогодення. За 7 років своєї діяльності ВС розглянув 630 000 судових проваджень. Такі високі показники вказують на потребу подальшого розвитку процесуального законодавства, спрямованого на забезпечення діяльності ВС як суду права, а не суду факту. Саме на це була спрямована реформа Верховного Суду України. Водночас, законодавчо визначена функція ВС – забезпечення єдності судової практики спонукає констатувати, що тисячі правових позицій ВС стали дороговказом для всіх суддів. Сьогодні стабільно працюють і ВП ВС, і об'єднані палати. Кількість справ, які до них передаються, зменшується. Тобто, інститут забезпечення єдності судової практики працює ефективно. Пропозиції повернутися до постанов Пленуму ВС роз'яснювального характеру не актуальні, оскільки більш ефективним з огляду на час засобом є можливість формувати правову позицію за результатами розгляду касаційної скарги. Окремим предметом аналізу є питання застосування механізму перегляду національних судових рішень після рішення ЄСПЛ, зокрема у справах, де відсутня стадія касації. Відкритим для обговорення є питання застосування Верховним Судом практики Суду Справедливості Європейського Союзу. Проблемними на практиці є питання змін у складі колегій, об'єднаних палат, ВП ВС, що може призводити до змін уже напрацьованих ВС правових позицій. Очевидно, що за відсутності змін у законодавстві, існуюча правова позиція має бути усталеною, за винятком крайньої необхідності. Важливим є «розуміння, що ми працюємо на колективний довготривалий результат». Загалом, Верховний Суд відкритий до діалогу та реформ.

10. Про стабільність у судовій практиці зауважив суддя КЦС ВС **Василь Крат**. Водночас, він звернув увагу на те, що «у нас нема історичної пам'яті жити по принципам». У листопаді 2024 року Об'єднана палата КЦС ВС вказала, що судові рішення мають бути розумно передбачувані. Це потрібно для того, щоб кожен мав можливість прогнозувати, як йому діяти в конкретній ситуації, та як потім буде вирішено спір. Таки чином, судові рішення має також прогностичну мету. Теза про відсутність єдності судової практики є неоднозначною та потребує певного контексту. «Об'єднана палата КЦС ВС, до якої я входжу, за 7 років жодного разу не змінила свою практику». Водночас мають місце відступи від позицій колегій, що у 90% зумовлено потребою узгодженості судової практики.
11. Як рефлексія на виступ Василя Крата, директор школи права Українського Католицького Університету **Світлана Хилюк** відзначила, що існування проблем не варто заперечувати. Проте, підтримала думку, що варто говорити і про позитивні тенденції, позитивні зміни та динаміку, які у нас є.
12. У продовження діалогу модератор панелі та менеджер проекту Ради Європи «Підтримка функціонування правосуддя в умовах війни та після війни в Україні» **Ірина Кушнір** процитувала слова з інтерв'ю судді Верховного Суду про те, що «ніякої єдності судової практики ніколи не було і не буде... це неможливо і шкідливо, оскільки ця концепція обмежує незалежність суддів». Ураховуючи виступ попереднього спікера, це вказує на розшарованість думки правової спільноти.
13. Суддя КЦС ВС **Ольга Ступак** зазначила, що для досягнення такої мети як єдність, сталість, передбачуваність судової практики, 7 років недостатньо. Адже до 2017 року існували інші правила. Вона звернула увагу, що серед існуючих процесуальних механізмів забезпечення єдності судової практики (передача справи до палати, об'єднаної палати, ВП ВС) в адміністративному судочинстві існує корисний інститут зразкової справи. Слід задуматися про можливість його запровадження також у цивільному судочинстві та інших судових юрисдикціях. В перші роки роботи ВС до ВП ВС справи передавалися дещо хаотично. Більше 3500 справ було передано на розгляд ВП ВС і переважна більшість із них стосувалися питань визначення юрисдикції. Водночас у цих справах були сформовані висновки, які слід було застосовувати при розгляді відповідної категорії справ. Отже, справа передавалася з однією метою, а в

¹ Верховний Суд України та вищі спеціалізовані суди функціонували як суди касаційної інстанції до конституційної реформи в сфері правосуддя правосуддя 2016 року.

результаті отримували рішення, яке містило обов'язкові для врахування висновки. Це зумовило потребу їхньої внутрішньої систематизації. Спікер зауважила, що досягнення абсолютної єдності практики, мабуть, все таки, є недосяжним ідеалом. Однак, на цьому шляху важливого значення набуває аналітична робота, що здійснюється ВС, зокрема шляхом оприлюднення дайджестів судової практики. Це ті орієнтири, які вказують суспільству та професійній спільноті на що орієнтуватися. Новими можливостями для обробки великого обсягу інформації є ресурс штучного інтелекту. І в цьому аспекті ВС є технологічним хабом, який створює нові продукти, що забезпечують технічні можливості пошуку, аналізу та використання правових позицій ВС. Йдеться про Базу правових позицій ВС, а також інноваційний продукт – програму Supreme Lab (*спікер презентувала нову платформу та її можливості*). Серед можливостей, покликаних сприяти єдності судової практики, поряд з інститутом зразкової справи також можливо розглядати механізм, визначений Протоколом 16 до ЄКПЛ (звернення до ЄСПЛ з певним запитом), який наш ВС ще жодного разу не використовував. Однак, в якості ідеї, що підлягає обговоренню, запропоновано запровадити інститут преюдиційного запиту судів до Верховного Суду. Аргументом на користь його доцільності та ефективності є приклад з трудовими спорами, значна кількість яких була зумовлена пандемією (період 2020 року). Реагуючи на інформаційні запити від деяких апеляційних судів, ВС в рамках методичної допомоги надав роз'яснення, що дозволило спрямувати практику вирішення цих спорів у єдине русло. Такий інструмент як преюдиційний запит може також бути корисним у таких категоріях справ, які не можуть бути оскаржені в порядку касації, наприклад, в малозначних справах. Як варіант алгоритму його застосування, такий преюдиційний запит слід направляти колегії суддів, яка, здійснивши попередній аналіз, вже на власний розсуд вирішуватиме чи потребує розгляд такого запиту в складі об'єднаної палати або ВП ВС. Таким чином буде сформовано висновок про застосування норми права у справах, які в силу процесуальних норм не потрапляють на розгляд ВС. Так само це було б корисно в разі застосування законодавчих новел при вирішенні спорів, сприяючи темпоральній економії.

14. Голова КГС ВС **Лариса Рогач** звернула увагу, що питання єдності судової практики не є новим і не пов'язано лише з діяльністю ВС. Існування Висновку № 20 (2017) КРЄС про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону дає підстави припустити, що ці питання постають у всіх європейських країнах. У ракурсі його змісту слід відзначити, що єдність чи однакове застосування норм не є метою. Мета – забезпечити принцип верховенства права, складовою якого є правова визначеність. А правова визначеність досягається шляхом забезпечення єдності правових позицій. Тобто, це спосіб, засіб, а не мета. При цьому першочергово значення набуває питання дотримання балансу між досягненням правової визначеності та невтручанням у суддівську незалежність. Існуючий процесуальний механізм подолання проблеми існування різних висновків лише проходить апробацію. Адже 7 років є невеликим періодом для формування висновків про його якість. Пані Рогач підтримала ідею запровадження інституту зразкових справ у всіх судових юрисдикціях. А також погодилася з потребою запровадження інституту преюдиційного запиту. Водночас вона зауважила про варіант його поширення лише на процесуальні питання, можливо юрисдикційні. У будь-якому разі, це питання потребує більш детального обговорення. Наразі, щоб об'єктивно оцінити ситуацію, варто звернутися до цифр. За даними ЄДРСР у 2023 р. ВП ВС у господарських і цивільних справах ухвалила 87 постанов. КГС ВС – 4180, КЦС ВС – 8032 постанови. Всього з початку роботи у господарських і цивільних справах ухвалено 124 551 постанову. Така велика кількість постанов робить неможливим їх опрацювання суддями будь-якого рівня суду. У цьому аспекті логічною є ідея зменшення кількості справ, які розглядаються судом касаційної інстанції. Проте, це породжує контраверсійну ситуацію, за якої, з однієї сторони, ВС як суд права не повинен розглядати таку кількість справ, а з іншої, запит суспільства спрямований на те, що кожен суб'єкт звернення до суду сподівається на перегляд його справи судом касаційної інстанції. Законодавчого вирішення потребує все-таки питання зменшення кількості справ, що розглядаються ВС. Для цього існують касаційні фільтри, які варто переглянути та удосконалити. Наприклад, варто повернутися до дискреції ВС при

вирішенні того, чи підлягає справа перегляду касаційною інстанцією у разі відсутності висновку ВС щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах. Також варто зосередитися на тому, а що таке висновок? Крім того, для покращення діяльності ВП ВС з переліку підстав передачі справи на її розгляд варто вилучити «виключну правову проблему», оскільки «ніхто не знає, що це таке».

15. У розвиток діалогу суддя ЄСПЛ **Микола Гнатовський** відзначив, що проблема єдності судової практики була та є в полі зору ЄСПЛ у контексті ст. 6 ЄКПЛ з двох причин. Першою є принцип правової визначеності. Другою – «серйозні проблеми з єдністю національної практики означають серйозний підрив довіри суспільства до судів». Він підкреслив, що забезпечення єдності практики є функцією національних судів, а не ЄСПЛ. Підхід, який застосовує ЄСПЛ, демонструють два відомі рішення його Великої палати: «Шахін проти Туреччини» (2011) та «Греко-католицька громада міста Люпені проти Румунії» (2016).
16. Суддя ККС ВС суддя **Наталія Антонюк** підтримала Ларису Рогач у наголосі на значній кількості справ, що розглядає ВС, як чиннику, що утруднює формування єдиної судової практики. Вона також звернула увагу на те, яким чином оцінюється стан забезпечення єдності судової практики: які кількісні та темпоральні показники повинні бути покладені в його основу? Тому, на її думку, орієнтир на статистику не повинен відігравати вирішальної ролі. В питанні удосконалення інструментів забезпечення єдності судової практики, слід звернути увагу на недостатнє використання юридичною спільнотою існуючих механізмів. Саме останні є напрямом досягнення єдності судової практики. Підтримуючи попередніх спікерів, пані Наталія висловила прихильність до ідей запровадження інституту зразкової справи та преюдиційного запиту в інших судових юрисдикціях. Загалом, вона висувала, що в напрямку забезпечення єдності судової практики зроблено досить багато.
17. «Змінність практики це неминучість» наголосив під час заходу суддя КАС ВС **Володимир Кравчук**. «Єдність судової практики це не єдність результатів розгляду справ».
18. Запрошена міжнародна експертка, суддя Верховного Суду Республіки Словенія **Ніна Бететто** зупинилась на питанні єдності судової практики у контексті розвитку права. Єдині підходи у застосуванні закону сприяють зміцненню довіри до суду та покращують суспільне сприйняття справедливості та правосуддя. На її переконання повинні існувати чіткі критерії допуску справи до перегляду ВС. В різних країнах-членах ЄС вони є різними: ціна позову в цивільних або кримінальних справах; тяжкість злочину та покарання; серйозність порушення (наприклад, «серйозні помилки», «грубе неправильне застосування закону», «порушення конституційних прав»); об'єктивна важливість справи для розвитку права або забезпечення однакового застосування закону. У Словенії до 2008 року вирішальним критерієм була сума спору (доволі низька - 4 000 євро). Тому практично кожна справа надходила до ВС, внаслідок чого постійно зростала кількість нерозглянутих справ і строк їх розгляду, що негативно позначалося на якості правосуддя. У період 2008-2017рр. застосовувався двотрековий підхід. ВС переглядав справи у спорах, в яких сума перевищувала 40 000 євро. Якщо сума спору не перевищувала 40 000 євро, дозвіл на оскарження надавався ВС. У 2017 році такий підхід був скасований. І наразі перегляд справи ВС є засобом правового захисту, доступність якого залежить від розсуду ВС, його «дозволу» у випадку, якщо справа порушує питання права, що має фундаментальне значення. Запровадження такої моделі можливе двома шляхами: надання таких повноважень з надання дозволу на касаційний перегляд апеляційному суду або безпосередньо ВС.
19. Проблема відступу від позицій ВС була порушена суддею ВП ВС **Олександром Банаськом**. На відміну від колег він висловив думку, що такий інструмент як постанови Пленуму Верховного Суду України (у певний час – вищих спеціалізованих судів) був достатньо дієвим, хоч і не гнучким. Погоджуючись з Станіславом Кравченком і Ларисою Рогач, які озвучили статистичні дані навантаження ВС, спікер наголосив, що «значення прецеденту при такій кількості спорів абсолютно нівелюється». Судді ВС не можуть самостійно опрацювати такий масив інформації. Наприклад, консолідований показник лише постанов ВП ВС охоплює об'єм інформації понад 1500 аркушів. Дискусійним, на

його думку, є питання, що таке саме висновок про застосування норми права? Водночас ВП ВС дала на нього відповідь, зафіксувавши також і поняття «подібні правовідносини». Звернувши увагу на алгоритм, пан Банасько наголосив, що «горизонтальна» дія прецеденту формує концепцію зв'язаності ВС своїми попередніми правовими позиціями. Якщо ВС за наявності відповідного правового висновку у подібній справі приймає інше рішення, він обов'язково повинен здійснити відступ. Важливо також, щоб єдність практики формувалася на рівні апеляційного суду. Статистичні дані ВС з 2018 р. по 2024 р., візуалізовані у формі діаграм, показують, що за перші три роки ВП ВС «зробила послідовну ревізію висновків ВСУ, тому що в перший рік було понад 160 відступів від ВС. ...Величезна кількість відступів від попередніх висновків ВСУ». Всього **267 відступів**, у яких ВП ВС відступила від правових висновків Верховного Суду України (116 відступів), Касаційних судів у складі Верховного Суду (136 відступів), від висновків ВП ВС (55 відступів). Водночас, спікер зазначив, що існуючі механізми забезпечення єдності судової практики є дієвими. Проте, серед інструментів їх удосконалення слід звернути увагу на те, що запроваджені у законодавстві фільтри допуску до касаційного оскарження є не ефективними. На завершення було запропоновано власне бачення проблемних питань і дієвих механізмів забезпечення єдності судової практики.

20. Секретар ВП ВС **Віталій Уркевич** відзначив вплив на сталість судової практики такого чинника як ротація суддів ВП ВС (зміна складу кожні 3 роки). Водночас він поставив риторичне питання: як ухвалити рішення найбільшим складом суду – 21 суддя (склад ВП ВС). Законодавець не передбачив інструменту організації роботи ВП ВС. Як і більшість його колег, пан Уркевич зауважив щодо проблеми кількості справ, які розглядаються ВС. За минулий рік судова система отримала 4,5 млн справ, а ВС – 80 000 касаційних скарг. До ВП ВС надійшло близько 500 справ.

Загалом спікерами, судьями Верховного Суду, з метою вдосконалення єдності судової практики було висловлено такі пропозиції:

- розширення інституту зразкової справи шляхом його запровадження не тільки у адміністративній, але і в інших судових юрисдикціях;
- запровадження інституту преюдиційного запиту як механізму, аналогічного до передбаченого Протоколом 16 до ЄКПЛ;
- формування бази даних, алгоритми роботи якої могли б забезпечити пошук за нормами права та наявними висновками ВП ВС, об'єднаної палати, судової палати, колегії щодо застосування визначеної норми;
- оперативна публікація найбільш важливих (прецедентних) рішень ВС;
- підвищення ефективності роботи структурних підрозділів Верховного Суду, направленої на відстежування подібних справ на момент отримання справи, виявлення розбіжностей у практиці, аналіз практики, оперативне інформування суддів про нову практику та розбіжності;
- підготовка та публікація оглядів практики ЄСПЛ;
- методичне забезпечення судів, навчання суддів.

21. Дещо іншою ситуацію із забезпеченням єдності судової практики в Україні бачать представники юридичного бізнесу. Зокрема, старший партнер «Hillmont Partners» **Андрій Нижний** підтримав ідею запровадження механізмів забезпечення єдності судової практики у справах, що не підлягають касаційному оскарженню. Водночас, акцентував увагу на двох проблемах: 1) визначеність щодо висновку ВС про застосування норми права (іншими словами чітка відповідь на питання що таке висновок ВС); 2) імпліцитний (прихований) відступ від попередньої практики. З приводу першої спікер відзначив потребу чіткого виокремлення правового висновку у структурі рішення ВС. Щодо другої він наголосив на недосконалості чинної регламентації порядку передачі справи на розгляд об'єднаної палати та ВП ВС, оскільки це повністю залежить від колегії суддів касаційного суду, яка на власний розсуд вирішує чи передавати справу для відповідного розгляду чи ні. Таким чином, для учасників справи,

які хочуть ініціювати перегляд справи об'єднаною палатою або ВП ВС з підстав існування різних висновків ВС щодо застосування норми права, існує певний додатковий фільтр у вигляді колегії суддів касаційного суду. Можливим варіантом вирішення запропоновано ідею надати скаржникам можливість безпосередньо звертатися до об'єднаної палати, ВП ВС у разі наявності різної практики ВС.

22. Так само старший партнер «Ario Law Firm» **Юліан Хорунжий** у своїх оцінках зауважив, що «як немає єдиної позиції спільноти, так і ми не відчуваємо єдності всієї судової практики». Він відзначив, виходячи з власного досвіду організації роботи юридичної фірми, що відсутність єдності судової практики, різноманітні суперечливі правові позиції ВС «живлять» таке явище як сутяжництво. Хоча певний прогрес завдяки зусиллям ВС є. Іншим проблемним аспектом є те, що в тих справах, де відповідачами виступають органи державної влади, розрізнена судова практика призводить до ігнорування правових позицій ВС. Це збільшує навантаження на ВС і зменшує повагу до судового рішення. «Коли читаєш різні судові рішення на предмет того, як ВС оцінює касаційну скаргу на відповідність касаційним фільтрам, вбачаєш жонгливання правовими висновками, щоб сказати, що питання не є подібним». Суд повинен тлумачити норму права однаково незалежно від конкретних правовідносин.

Загалом спікерами, представниками юридичного бізнесу, з метою вдосконалення єдності судової практики було висловлено такі пропозиції:

- реформування чинних касаційних фільтрів та перехід до найбільш поширених у інших юрисдикціях критеріїв допуску справи до касаційного перегляду, серед яких майновий ценз, фундаментальне значення справи для правозастосовчої практики або її виняткове значення для учасника справи;
- врегулювання на рівні процесуального закону окремих правил функціонування ВП ВС, зокрема:
 - 1) встановлення правила, за яким рішення ВП ВС про відступ від раніше сформульованого ВС висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах ухвалюються виключно більшістю (або кваліфікованою більшістю) від складу ВП ВС, а не більшістю від суддів, які фактично беруть участь у розгляді справи, як це є зараз; встановлення зменшеного кворуму для вирішення питання про прийняття справи до провадження ВП ВС (наприклад, у Верховному Суді США для прийняття справи для провадження потрібно 4 голоси з 9 суддів цього суду);
 - 2) вилучення «виключної правової проблеми» з переліку підстав для перегляду справи ВП ВС з огляду на дискусійний зміст цього поняття, а також враховуючи, що виключну правову проблему, яка стосується практики судів однієї юрисдикції, доцільно вирішувати у межах касаційного суду відповідної юрисдикції;
 - 3) перегляд кількісного складу ВП ВС та можливі шляхи пом'якшення наслідків постійної змінюваності її складу;
 - встановлення правила, за яким обов'язковими для врахування іншими судами є лише висновки щодо застосування норм права, які чітко виокремлені в постановках ВС в якості таких висновків або які були затверджені в якості обов'язкових для врахування іншими судами ширшим колом суддів ВС, наприклад, палатою чи зборами суддів;
 - можливість так званої «перспективної дії» висновків ВС щодо застосування норми права у випадках суттєвої зміни усталеної судової практики з відповідного питання;
 - запровадження так званої «екстраординарної» касації, коли сторона може ініціювати касаційний перегляд у справах, які за загальним правилом не підлягають такому перегляду, з підстав існування фундаментального значення для правозастосовчої практики;
 - надати скаржникам право безпосередньо звертатися до палати, об'єднаної палати чи ВП ВС з метою касаційного перегляду справи у випадку існування

суперечливих висновків щодо застосування норм права у різних постановках ВС з метою узгодження такої практики.

- **удосконалення ефективності механізмів узагальнення судової практики ВС, зокрема доцільності Постанов Пленуму рекомендаційного характеру;**